

LOVASÍJÁSZOK BUDAPEST MÚLTJÁBÓL: A SZKÍTÁKTÓL AZ OSMÁNOKIG

Időszaki kiállítás a BTM Vármúzeumban

Megtekinthető: 2020. augusztus 1. – 2020. október 18.

Kurátorok: B. Szabó János történész és Sudár Balázs történész

A BTM Vármúzeum és a Magyar Történelmi Íjász Társaság 2020. július 31-én nyíló kiállítása a sztyeppe népek lóhátról használt fegyverének, a reflexíjnak a történetét, ennek készítményi technikáit mutatja be, s röviden áttekinti 7, a nagy sztyeppe országúton kalandozó, majd a Kárpát-medencébe megérkező és letelepedő nép (a szkíták, hunok, avarok, magyarok, kunok, mongolok, oszmánok) íjászati stílusát a Kr. e. 8. századtól a Kr. u. 17. századig.

A főváros területén - az ókortól a kora újkorig tartó szakaszban hosszabb-rövidebb időre - megtelepedett lovasnómád népek egyik leghatékonyabb fegyvere az íj volt. A régészek ásója viszonylag gyakran fordít ki a földből hajdani íjászathoz kötődő emlékeket. Kőből pattintott, őskori nyílhegyek; szkíta sírból előkerült bronz eszközök; a római hadsereg keleti típusú íjászatának nyomai; avar, majd magyar íjcsontok, tegezmelevítő lemezek és vasalások a temetkezésekből; mongol nyílvesztő csonthegye a budai várból; használat közben eltört oszmán íjászgyűrűk a 17. századi ostromok törmelékéből... megannyi apró jelként idézik fel a hajdani gazdag íjászkultúrát.

A kiállítás kitér arra a kultúrtörténeti folyamatra is, melynek során – a történettudomány fejlődésével, s a régészeti leletek előkerülésével, azok tudományos alapokon nyugvó, hiteles értelmezésével – fokozatosan közismertté vált a tény, hogy a honfoglaló magyarok lovasíjászok voltak. Ugyanakkor tévhiteket is eloszlat: erre példa az a nézet, mely szerint a tradicionális lovasíjászat a keresztény államalapítás után elsorvadt, eltűnt. Ez nem így történt: a magyar harcosok ugyanis még sokáig nem hagytak fel a reflexíj használatával sem vadászaton, sem harcban.

A honfoglalás kori íj újrafelfedezése valódi sikertörténet. A történészek, a régészek, az íjkészítő kézművesek és maguk az íjászok egymás munkáját segítve jutottak nagyon komoly eredményekre a tudományos felfedezésektől kezdve világrekordok eléréséig Magyarországon épp úgy, mint külföldön. A reflexíj a honfoglalók, s így a honfoglalás egyik szimbólumává, és egyúttal a magyar országimázs részévé is vált.

A tablószövegek olvasása közben a látogatók egy sajátos rétegnyelv kifejezéseivel ismerkedhetnek meg, s olyan történelmi kuriózumokkal, melyek nemcsak az íjászat iránt érdeklődők számára lehetnek izgalmasak, hanem általában a történelem szerelmesei számára is.

ÉRDEKES TÉNYEK, TÖRTÉNETEK

Szkíták, rómaiak

Megtudhatjuk, hogy Európában a lovasíjász hadművészetet először a szkíták képviselték, akiknek felszerelését a régészeti leletek mellett a görög-római képzőművészet ábrázolásairól ismerjük.

Megtudhatjuk azt is, hogy a római birodalmi hadsereg sikereinek egyik titka hihetetlen tanulékonyága, s rugalmassága volt, melynek köszönhetően rendre átvették ellenfeleiktől a hasznosnak vélt fegyvereket, harci technikákat. Ezért alkalmaztak a párthus határvidékén toborzott szír lovasíjászokat, s így kerültek – már a birodalmi hadsereg részeként - szír segédcsapatok Aquicum körzetébe, s a mai Szentendre, a mai Dunaújváros területére is.

Mi alapján tudjuk rekonstruálni a honfoglalás kori magyar íjat?

Meghökkenetheti a látogatókat, hogy noha avar és magyar íjak nem maradtak fenn és hiteles ábrázolásuk sem ismert, mégis meglehetősen jó rekonstrukciók készíthetők róluk. Hogy lehetséges ez? A titok nyitja, hogy a sírokból előkerülő, agancsból készült merevítőlemezekből a hozzáértő szem következtetni tud az íj számos, egyébként elpusztult részére, s a reflexíj általános működési elveinek ismeretében szakmailag is megalapozott rekonstrukciók szülehetnek.

Oszmán íjászversenyek Budán – távlövés és töklövés

A 16. században a Magyar Királyság jelentős részét is elfoglaló, 150 évig itt tartózkodó oszmánok körében az íj meglehetősen hamar sporteszközzé vált, amelynek használata az elit kedvelt szórakozása lett.

A távlövés versenyében igyekeztek minél messzebb repíteni a nyilat. A rekordkísérleteket szigorúan ellenőrizték, a rekordot hozó nyílveszők leesésének helyeire pedig oszlopokat állítottak (az isztambuli pályára állítólag egy 500 m-es lövés volt a belépő). A Gellérthegyen fekvő versenypályán a hegy oldaláról lőttek a pesti part felé. A másik jellegzetes íjászfeladat a „töklövés” volt: egy hosszú, földbeásott oszlop végére helyezett tököt kellett vágató ló hátáról eltávolítani. Óbudán, valamint a Budaörs és a Budakeszi felé vezető utak mentén több ilyen pálya is volt.

„Edzőterem” az isztambuli szultán palotájában – Ali Ufki meséli

„A legerősebb udvari apródok többnyire íjászzal foglalkoznak, s ebben a művészetben tútesznek az összes szükséges oktatási fokozaton, s mesterré válnak. Hogy erre a szintre eljussanak, az első eszköz, amit használnak, egy falra akasztott csiga: rá egy zsákot akasztanak, amelybe 10 okka (kb. 13 kg) súlyú követ tesznek. A csigán átfutó kötelet jobb kezükkel meghúzzák amennyire csak tudják, bal kezükkel pedig a falra támaszkodnak. E gyakorlattól az izmok megerősödnek. A zsákba minden nap újabb követ tesznek, végül a zsák súlya 40 okka (kb. 50 kg) is lehet. Ha ilyen módon elég sokat gyakorolnak, és ha a karjaik eléggé megerősödnek, akkor gyenge, könnyen hajlítható íjat adnak nekik, amelyen azonban ideg helyett lánc van. Ezek az íjak nem arra valók, hogy nyilat lőjenek ki velük, hanem mind jobb, mind bal kézzel annyiszor feszítik meg, amíg el nem fáradnak. (...) Néhányan annyira erősek, hogy 200-szor is meg tudják feszíteni.” (Ali Ufki, lengyel származású oszmán zenész és tolmács, 17. század közepe)

Az íjászok gyűrűt hordanak?

Íjászyűrűt már az ókor óta használnak az íjászok, s a sztyepei népek felszerelésének is fontos darabja volt. A sztyepei hüvelykujjas húzás esetében az ideg nyomását csökkenteni lehetett íjászyűrűk használatával: az ideg a gyűrűre feküdt fel, ami a nyomást a hüvelykujj begyének nagyobb felületén osztotta el.

Az előkelők íjászyűrűiket értékes anyagokból, például elefántcsontból vagy ezüsből, esetleg drágakőberakással készítették, és díszítették is. A közemberek egyszerű csont-, szaru- vagy öntött bronzgyűrűket használtak. Az íjászyűrű az oszmánoknál egyúttal szimbólum is volt, azt jelezte, hogy viselője készen áll a harcra – nem véletlen, hogy az oszmán szultánok portréin is megjelenik.

Az elásott íj titka

2013 szeptemberében különleges ásatásra került sor a magyarországi Somogy megyében. A feltárás során egy íjra és néhány nyílvesző maradványaira bukkantak. Az öröm és a kíváncsiság óriási volt, a meglepetés azonban jóval kisebb: a jelenlévők ugyanis tudták, mire számíthatnak. Az íjat három évvel korábban Paku Sándor íjkészítő mester ásta el kísérletképpen, hogy kiderüljön, miképpen pusztul a szerves anyag a föld alatt, körülbelül olyan körülmények között, melyek a honfoglaló sírokban is fennálltak. A kísérlet sokatmondónak bizonyult, a három éves időtartam is komoly pusztulást jelentett. Az „eredmény” olyan meggyőző lett, hogy az internet nemzetközi közösségét is megtévesztette... amíg a kísérletező kedvű íjkészítők fel nem fedték az „új lelet” titkát.

Nők az íjászatban

Az íjászat nemcsak a férfiak körében népszerű, a nők is kapcsolódnak a legősibb fegyverhez ilyen-olyan módon. Az íj volt a jelvénye a görög Artemisznak, a vadászat istennőjének; Homérosz Odüsszeiájában Pénélope - Athéné sugallatára - íjászversenyt rendez a kérők körében, s annak ígéri kezét, aki férje íját felajzza és azzal célba is talál. A görög hitregékben és a történetírásban is szerepelő harcos nők, az amazonok ábrázolását több száz ókori festett vázáról ismerjük, tudjuk róluk, hogy lóháton harcoltak, s legfőbb fegyverük az íj volt.

Az ókori olimpiák műsorán az íjászat még nem szerepelt, de a játékok ünnepélyes megnyitásokor az íjászok bemutatót tartottak. A céllövő íjászat először 1900-ban, Párizsban volt olimpiai versenyszám, 1972-től pedig minden olimpián rendeznek férfi és női egyéni, 1988-tól férfi és női csapatversenyeket is.

Tessényi Éva 1965-ben az országos bajnokságon a 60 méteres távon megszerezte a sportág történetének első magyar világcsúcsát, majd 1966-ban az országos bajnokságon a 2x70 méteres távon a világcsúcsot is megjavította.

Interaktív állomások

A tárlat az információk és érdekességek mellett interaktív állomásokkal is szolgál, melyeken a bátor, kísérletező kedvű látogatók kipróbálhatják a különböző íjfogásokat, az íjászatot „lóhátról” is, valamint egy 17. századi oszmán „edzőgépet” is.

LOVASÍJÁSZOK BUDAPEST MÚLTJÁBÓL: A SZKÍTÁKTÓL AZ OSZMÁNOKIG

A Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma és a Magyar Történelmi Íjász Társaság kiállítása

A kiállítást rendezte:

Sudár Balázs, B. Szabó János

A rekonstrukciókat készítették:

Füspök Zoltán, Kiss Attila, Marx Tibor István, Paku Sándor, Pári Vilmos, Nagy Ottó, Bóka László

A budapesti témák kidolgozásában közreműködött:

Beszédes József, Horváth Attila, Kirchhof Anita, Papp Adrienn, Tóth Farkas Márton, Végh András

Az íjászati témák kidolgozásában közreműködött:

Szóllósy Gábor, Murat Özveri, Tóth Zoltán Henrik

Látványtervezés és installáció:

Vasáros Zsolt

A kiállítási installációt kivitelezte:

Narmer Építészeti Stúdió Bt.

A műtárgyakat a kiállításra restaurálta:

Tereiné Toronyi Szilvia, Gábler Szilvia

Sajtókapcsolat

Garbai Nóra: garbai.nora@btm.hu

+36 30 676 1953

Bartók Linda: bartok.linda@btm.hu

+36 20 277 1571

Sajtófotók:

https://drive.google.com/drive/folders/1yTfeRvsDOqb4zxs8nwTX_TDxUW-bqCmS?usp=sharing